

*Zeynalov Anar Abbas oğlu, doktorant,
“İqtisadi nəzəriyyə” kafedrası, UNEC
Ünvan: Xətai ray. AZ 1142, Bakı, Azərbaycan,
E-mail: anar.zeynal@yahoo.com
© Zeynalov A.A., 2020*

UOT - 338.242

SAHİBKARLIQ VƏ İNNOVASIYA STRATEGİYALARININ İQTİSADI İNKİŞAFA TƏSİRİ: AZƏRBAYCAN İQTİSADİYYATI TİMSALINDA

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi - müasir iqtisadiyyatın təməl daşları olan sahibkarlıq və innovasiya strategiyalarının rəqabət gücünə, beynəlxalq bazar payının artırılmasına və iqtisadi inkişafa təsir mexanizmlərinin təhlili və öyrənilməsidir. Eyni zamanda, iqtisadi inkişaf və innovasiya arasında əlaqəni və Azərbaycandakı mövcud vəziyyəti araşdırmaqdır.

Tədqiqatın metodologiyası – sistemli yanaşma, müqayisəli təhlil və deduktiv metod.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - tədqiqatda verilmiş materiallardan və əldə olunmuş nəticələrdən müasir dövrdə innovasiya və sahibkarlığın rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyatın formalaşdırılması məqsədi ilə problemlərin həlli üzrə kompleks və sistemli tədbirlərin, konseptual yanaşmaların hazırlanmasında istifadə oluna bilər.

Tədqiqatın nəticəsi - dünyada və Azərbaycanda innovasiya və sahibkarlıq perspektivləri təhlil edilmiş, həyata keçirilməli olan tədbirlər üzrə təkliflər verilmişdir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - ondan ibarətdir ki, ölkələr arasında güclənən rəqabət mühitində dayanıqlılıq nümayiş etdirmək üçün məhsul, xidmət və istehsal üsullarını davamlı olaraq elm və texnologiyanın ən son nailiyyətlərinə əsaslanaraq dəyişdirilməsinin vacibliyi vurğulanmışdır. İqtisadi və ictimai fayda təmin edəcək yeni fikirləri, üsulları və məhsulları inkişaf etdirmək və bunların tətbiq edilməsi üzrə beynəlxalq təcrübə araşdırılmış və uğurlu təcrübələr göstərilmişdir.

Açar sözlər: sahibkarlıq, iqtisadi rəqabət, innovativ sahibkarlıq, iqtisadi inkişaf, innovativ inkişaf.

G İ R İ Ş

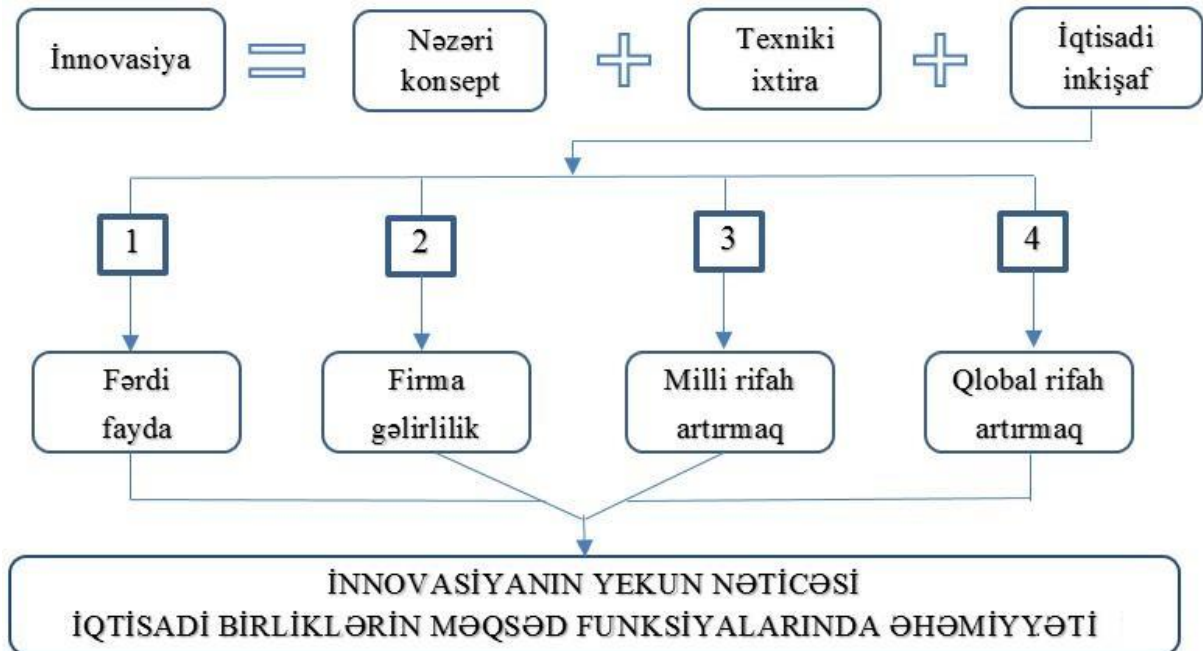
İnnovasiya keçmişdən bu günə iqtisadi strukturu dəyişən, bu struktur daxilində rəqabət mühitini formalaşdıran və bazar subyektlərinin rəqabət qabiliyyətini müəyyən edən mühüm bir arqument kimi qəbul edilmişdir. İnnovasiya yönümlü fəaliyyəti həyata keçirən sahibkarlıq subyektləri bunu bazarda rəqabət üstünlüyü qazanmaqda, mənfəət paylarını və gəlirlərini artırmaqda önəmli amil olaraq qəbul edirlər. Bu baxımdan, son illərdə innovasiya və sahibkarlıq fəaliyyəti hər bir ölkədə diqqət mərkəzindədir. Sahibkarlıq və innovasiya anlayışları beynəlxalq elmi tədqiqatların əksəriyyətində ölkənin inkişafı və rəqabət üstünlüyü ilə əlaqəli olduğu vurğulanır. Bu çərçivədə, Azərbaycanda və digər bir çox ölkədə inkişafın sürətləndirilməsi üçün məhsuldarlığı artırmaq və rəqabət üstünlüyü əldə etmək məqsədi ilə sahibkarlığın və innovasiyanın dəstəkləndiyi müşahidə olunur.

Aparılan empirik tədqiqatlar nəticəsində sahibkarlıq və inkişaf, innovasiya və təşkilati fəaliyyət arasında əhəmiyyətli və müsbət əlaqənin olduğu ortaya çıxmışdır. Eyni zamanda, innovasiya və sahibkarlıq iqtisadi artıma təsir göstərən ən vacib amillərdən biri olaraq görülür.

Innovasiya və sahibkarlığın məhsuldarlıq, məşğulluq, iqtisadi və sosial inkişafdakı rolu bir çox araşdırma mövzusu olmuşdur. Sahibkarlıq bir prosesi nəzərdə tutur. Sahibkarlıq prosesi ilə əlaqədar bir çox elmi tədqiqatlarda müxtəlif sayda mərhələlər ortaya qoyulmuşdur. Bununla əlaqədar olaraq Durak tərəfindən altı mərhələ qeyd olunmuşdur [1]:

1. Fərsəti görmək və müəyyənləşdirmək: sahibkar fəaliyyətə başlamazdan əvvəl imkanları görməli, müəyyənləşdirməli və qiymətləndirməlidir.
2. İdeya inkişaf etdirmək: bu mərhələ görülən və müəyyən edilən imkanların fikrə çevrilə bilməsidir.
3. Lazımı resursları müəyyənləşdirmək.
4. Tələb olunan qaynaqları təmin etmək: sahibkar bu mərhələdə müəyyənləşdirdiyi və lazımlı hesab etdiyi mənbələri təmin etməlidir.
5. Fikri praktikada tətbiq etmək və onu idarə etmək: bu mərhələdə ideya həyata keçirilir və əldə olunan uğuru izlənilir.
6. Risk götürmək: sahibkarın əsas xüsusiyyətindən biri də risk etməkdir.

Fərd üçün bir innovasiyanın verdiyi fayda səviyyəsi, bazar subyektləri üçün verdiyi gəlirlilik səviyyəsi, cəmiyyət üçün rifah səviyyəsi zaman və şərtlərə görə dəyişə bilər. Şəkildə göstəriləndiyi kimi innovasiya, nəzəri bir konsepsiyanın inkişafı, bunun texniki bir ixtiraya çevrilməsi və əlavə olaraq sözügedən texnoloji inkişafın insan rifahını artıracaq bir iqtisadi dəyərə çevrilməsidir [2 s.7].

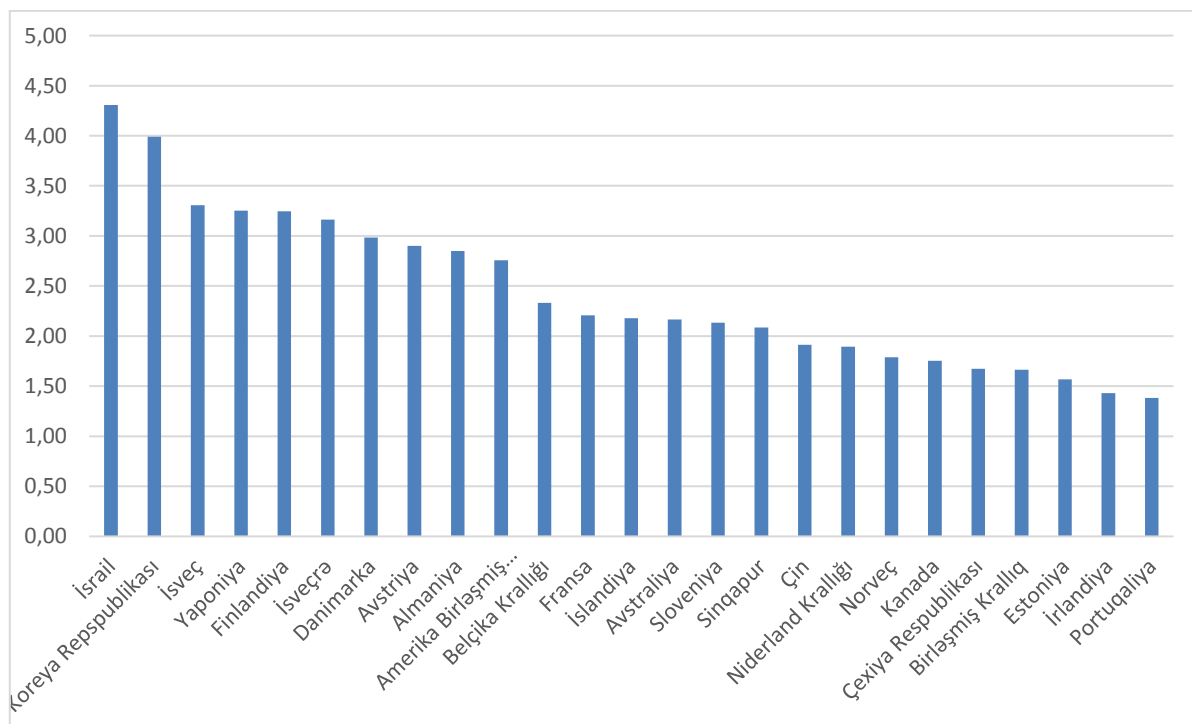
Şəkil 1. İnnovasiyanın ümumi tərif və iqtisadi bölmələr üçün əhəmiyyəti [2. s.16]

İnnovasiya bazar subyektləri üçün bazar paylarını və mənfəətlərini artırmaqda, hökumətlər üçün isə ölkə iqtisadiyyatının stimullaşdırılmasında mühüm rol oynayır. Makro iqtisadi baxımdan innovasiya nəticəsi ümumi iqtisadi mühitin yaxşılaşdırılması və bir ölkənin ümumi rəqabət qabiliyyətinin artması ilə izah edilə bilər. İnnovasiya sənayedəki elm və texnologiya və bazar strukturlarında dəyişikliklər yaratma qabiliyyətinə malikdir. İnnovativ sahibkarlıq fəaliyyəti fərdi və sosial ehtiyacların daha yaxşı səviyyədə qarşılınmasını təmin edir. İnnovasiya eyni zamanda sahibkarlıq üçün vacib element hesab edilir. İqtisadi artımın, rəqabət üstünlüyünün və məşğulluq imkanlarının davamlı təmin olunması üçün yeni fikirlərin texniki və ticari uğurlara çevrilməsi vacibdir.

İnnovasiya və texnoloji inkişaf ölkənin iqtisadi və sənaye quruluşuna təsir etdiyi kimi, siyasi və sosial quruluşlarında dəyişdirməkdədir. Bu səbəbdən bütün ölkələr elm və texnologiya siyasətlərini bir sistem olaraq ələ alaraq qloballaşan texnologiyaya sahib olmaq üçün araşdırma və tədqiqat işlərinə ağırlıq verirlər.

Azərbaycanda innovasiya yönümlü fəaliyyətin əsas istiqamətləri

Ölkələrin iqtisadi inkişaf modelləri əsasən üç kateqoriyaya bölünür. Birincisi, təbii qaynaqlar tərəfindən dəstəklənən təbii resurslar modeli, ikincisi, bir ölkənin iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrlə sıx iqtisadi əlaqələri və onlara yaxınlığı ilə müəyyən edilən asılılıq modeli, üçüncüsü, yeniliyə əsaslanan innovasiya əsaslı modeldir. İqtisadi inkişaf baxımından dünyanın ən inkişaf etmiş 20 ölkəsi innovasiya yönümlü modelə üstünlük verir [3]. İnnovasiya indeksinə baxdıqda ilk 20 ölkə həm texnoloji olaraq, həm də araşdırma və tədqiqat xərclərinin payı ÜDM-də digər ölkələr ilə müqaisədə çoxdur.

Şəkil 2. 2008-2018-ci illər arası ÜDM-də Araşdırma və Tədqiqat xərclərinin orta payı ən yüksək olan iqtisadiyyatlar (Dünya Bankı, 2020)

Qlobal İnnovasiya indeksi 2020 [4. s. 33-66]

Ölkə/iqtisadiyyat	Qlobal İnnovasiya İndeksi sıralaması	İnsan kapitalı və tədqiqat	İnfra-struktur	Bazar mürək-kəbliyi	Biznesin mürək-kəbliyi	Bilik və texnologiya nəticələri	Yaradıcı nəticələr
İsveçrə	1	6	3	6	2	1	2
İsveç	2	3	2	12	1	2	7
ABŞ	3	12	24	2	5	3	11
Birləşmiş Krallıq	4	10	6	5	19	9	5
Niderland Krallığı	5	14	18	23	4	8	6
Danimarka	6	2	4	8	11	12	10
Finlandiya	7	4	9	33	8	6	16
Sinqapur	8	8	13	4	6	14	18
Almaniya	9	5	12	24	12	10	9
Koreya Respublikası	10	1	14	11	7	11	14
Hong Kong, Çin	11	23	11	1	24	54	1
Fransa	12	13	16	18	21	16	13
İsrail	13	15	40	14	3	4	26
Çin	14	21	36	19	15	7	12
İrlandiya	15	22	10	35	14	5	21
Yaponiya	16	24	8	9	10	13	24
Kanada	17	19	29	3	20	21	17
Lüksemburq	18	41	23	32	9	31	3
Avstriya	19	7	20	48	17	19	22
Norveç	20	16	1	25	25	33	19
Azərbaycan	82	89	85	36	96	118	65

Azərbaycanda müstəqilliyin ilk illərindən başlayaraq təbii resurslara əsaslanan iqtisadi artım müşahidə olunurdu. Təbii ki, məhdud miqdarda olan təbii resurslara əsaslanan iqtisadiyyat uzun müddətli inkişafı mümkün deyil. Bu baxımdan ölkəmizdə neft gəlirlərinin innovasiya yönümlü qeyri-neft sektorunun inkişafına yönləndirilməsi son illərin prioriteti olmuşdur. Azərbaycanda innovasiyaya investisiya xərclərində 2017-ci ildə azalma olsada sonrakı illərdə innovasiyaya çəkilən xərclər artmışdır.

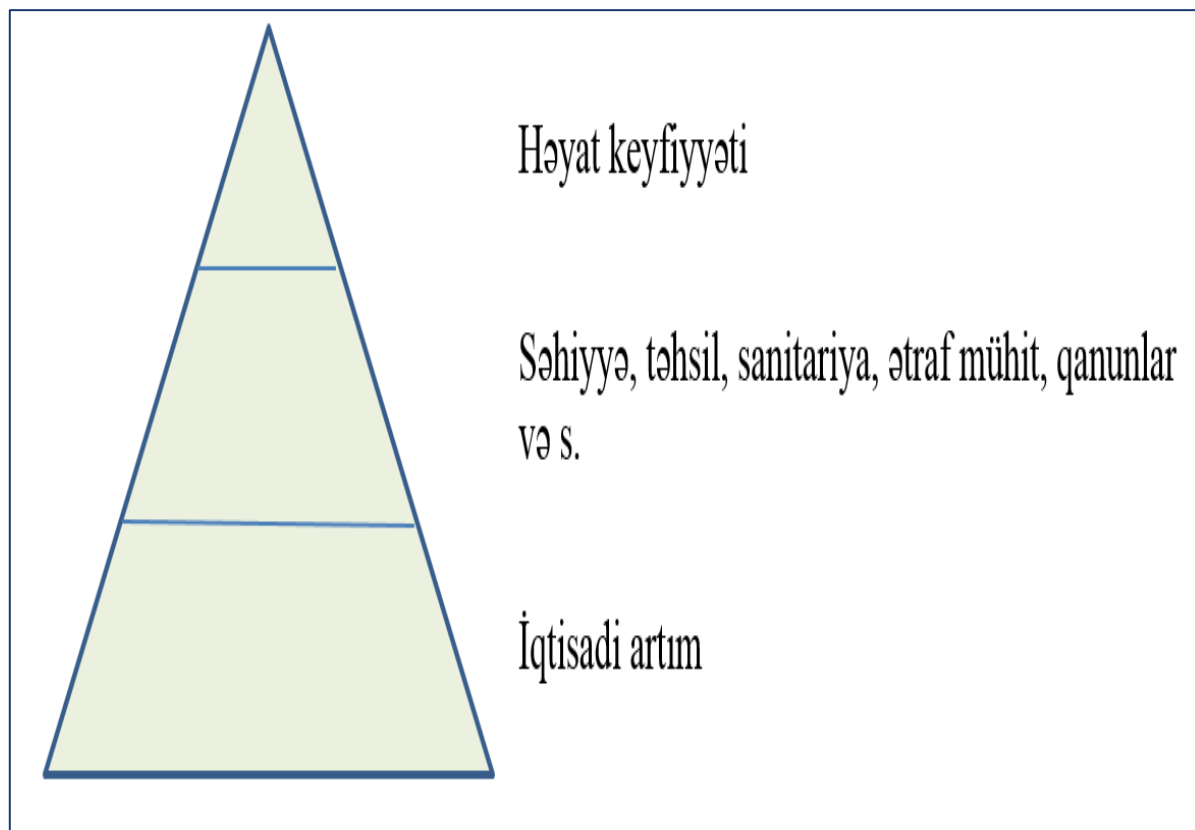
Azərbaycan sənayesində texnoloji innovasiyalar [5. s. 55-64]

İllər	Sənayedə əsas kapitalla yönəldilən investisiyalar (faktiki qiymətlərlə), milyon manat	Texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclər, min manat	Texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclərin investisiyada xüsusi çəkisi, %
2015	8499.90	35179.10	0.4
2016	9949.80	27929.00	0.3
2017	10610.10	16135.70	0.2
2018	8497.20	34353.60	0.4
2019	9258.00	48037.10	0.5

1995-ci ildən başlayaraq Azərbaycan böyük neft-qaz layihələrinin mərkəzinə çevrilmişdir. Neft gəlirlərinin uzun perspektivdə alternativ sahələrin inkişafına yönəldilməsi ölkədə aparılan uğurlu siyasətin nəticəsi kimi qiymətləndirmək mümkündür. Sahibkarlıq fəaliyyətinin iqtisadiyyatın inkişafı üçün önəmli amil olduğu və bu istiqamətdə sahibkarlığın inkişafına şərait yaradılmışdır. Dövlət xərclərinin azaldılması və səmərəliliyin artırılması məqsədi ilə bir çox müəssisə özəlləşdirilmişdir. Bu illər ərzində bir çox dövlət əhəmiyyətli dövlət proqramları qəbul edilmişdir. “AZƏRBAYCAN 2020”: Gələcəyə Baxış” inkişaf konsepsiyası innovasiya yönümlü qeyri-neft sektorunun inkişafının sürətlənməsinə istiqamətlənib.

İnnovasiya sistemləri iqtisadi inkişafda böyük əhəmiyyətə malikdir. İnstitutlar, texnopark, universitet-sənaye əməkdaşlıqları və innovasiya transfer mərkəzləri də iqtisadi inkişafda çox vacib rol oynayır. Bir ölkənin inkişaf etmiş innovasiya imkanlarına və texnologiyalarına sahib olması və təsirli milli innovasiya sistemi yaratması ölkənin davamlı iqtisadi inkişaf prosesinə girməsini təmin edir və ölkənin əsas rəqabət qabiliyyətini artırır. Eyni zamanda, araşdırma və tədqiqat fəaliyyətlərinə qoyulan investisiyalar, yüksək insan resursları, sahibkarlığı dəstəkləmə nöqtəsində maliyyə inkluzivliyi və müəssisə kapitalının yetərliliyi, əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunması, texnoloji fəaliyyətlərin intensivliyi və sənaye qrupları çox vacibdir.

İqtisadçılar son illərdəki uzunmüddətli iqtisadi artımın 80%-dən çoxunun texnoloji innovasiyaların təsirindən olduğunu etiraf edirlər [6]. İnnovasiyanın ölkə üçün təmin etdiyi güc ilk olaraq iqtisadi artımı təmin edir, sonra rifah səviyyəsi tədricən artmağa başlayır. Sağlamlıq, təhsil, ətraf mühit və vətəndaşlara təqdim olunan xidmətlərdə əhəmiyyətli inkişaf- lar yaşanır. Bu səbəbdən də, innovasiya potensialı ilə rifah səviyyəsi arasında müsbət əlaqənin olduğunu söyləmək olar.

Şəkil 2. İnnovasiyanın ölkələr baxımından əhəmiyyəti [6. S.2]

İnnovativ fəaliyyət sosial-iqtisadi inkişafa, rifah və rəqabətin yaxşılaşdırılmasına verdiyi töhfələrə görə milli iqtisadiyyat üçün davamlı iqtisadi artımın vacib hərəkətverici qüvvəsi kimi qəbul edilir. Məhsul, xidmət və texnoloji innovasiyalar ölkədə məşğulluğun və kadr potensialının artırılmasına kömək edir. İnnovativ fəaliyyət nəticəsində yüksək səmərəliliyi, gəlirliliyi və rəqabət üstünlüyü olan bazar subyektləri sayəsində ölkənin iqtisadi inkişafı və beynəlxalq rəqabət gücü qazanması mümkündür. Eyni zamanda, innovativ fəaliyyətlər ölkə daxilində istehsal olunan bilik və ixtiraların kommersiyalaşdırılmasını təmin edərək əlavə dəyər təmin edir. Bununla birlikdə, innovasiya cəmiyyətlərin və fərdlərin həyat səviyyəsinə və sosial rifahına müsbət töhfələr verir.

Müasir dövrdə sahibkarlığın əsas fərqləndirici xüsusiyyəti onun innovasiya yönümlü fəaliyyətidir. İnnovativ sahibkarlığın dövlət tərəfindən dəstəklənməsi vacib hesab edilir. Dövlət dəstəyinin əsas istiqaməti kimi İKT sahəsində infrastrukturanın yaxşılaşdırılması, maliyyə inklüzivliyinin təmin olunması, vergi, kredit, gömrük, amortizasiya, arenda güzəştlərinin yaradılması, mülkiyyət hüququnun təkmilləşdirilməsi işlərini qeyd etmək mümkündür.

NƏTİCƏ

Azərbaycanın iqtisadi inkişaf yolundakı innovasiya ilə əlaqəli nə etməsi barədə aşağıdakı tövsiyələr verilə bilər:

- elmi tədqiqat müəssisələrinin və innovasiya mərkəzlərinin sayının artırılması, innovasiya layihələrinin dəstəklənməsi;

- texnoloji intensiv məhsullar istehsal etmələri və yüksək rəqabətçi mühit üçün tədqiqatçıların iş şəraitinin yaxşılaşdırılması və intellektual və sənaye mülkiyyətinin stimullaşdırılması;

- araşdırma və tədqiqat işləri üzrə fəaliyyətin səmərəliliyinin artırılması üçün lazımi infrastrukturun təmin edilməsi, dövlət tərəfindən verilən təşviqlərin artırılması;

- milli innovasiya sisteminin təməl bloklarını təşkil edən qurumların düzgün təşkili;

- innovativ fəaliyyətin sürətlənməsi üçün məlumat axınıni asanlaşdıraraq universitetlər, böyük şirkətlər, sahibkarlıq subyektləri, tədqiqat və texnologiya mərkəzləri arasında əməkdaşlığın artırılması;

- innovativ təşəbbüslərin, sektor və texnoloji tədqiqatların mükafatlandırılması;

- innovativ fəaliyyət ilə əlaqəli cəmiyyətin sosial qavrayış səviyyəsinin artırılması və məlumat xidmətlərinin genişləndirilməsi;

- kiçik və orta sahibkarların araşdırma və tədqiqat işlərindən kifayət qədər faydalanmalarını təmin etmək;

- innovasiya sistemləri çərçivəsində insan resurslarına, məlumat əsaslı mənbələrə, maliyyə və inzibati resurslara investisiyaların artırılması.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Durak, İ. (2011), “Girişimciliği Etkileyen Çevresel Faktörlerle İlgili Girişimcilerin Tutumları: Bir Alan Araştırması”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9 (2), 194-213.

2. Turanlı, R. ve Sarıdoğan, E. (2010). *Bilim-Teknoloji-İnovasyon Temelli Ekonomi ve Toplum*, İstanbul: GTO, Akademik Yayınlar.

3. Kılınc, E. C., (2011). *İnovasyon ve Ulusal Kalkınma: AB Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman. Səh. 100

4. World Intellectual Property Indicators Report (2020),
URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf

5. Azərbaycanın sənayesi: [Elektron resurs] / Statistik məcmuə. – Bakı – 2020. – 166 p.
URL: <https://bit.ly/3s4YpeE>.

6. Josty, P. (2003). Discussion Paper: Technology Commercialization. Thecis.

*Зейналов Анар Аббас оглы, докторант,
Азербайджанский Государственный
Экономический Университет (UNEC),
Адрес: ул. Истиглалият 6, AZ 1001, Баку, Азербайджан
E-mail: anar.zeynal@yahoo.com
© Зейналов А.А., 2020*

ВЛИЯНИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА И ИННОВАЦИОННЫХ СТРАТЕГИЙ НА ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ: НА ПРИМЕРЕ ЭКОНОМИКИ АЗЕРБАЙДЖАНА

Р Е З Ю М Е

Целью исследования - является анализ и изучение механизмов предпринимательства и инновационных стратегий, которые являются краеугольными камнями современной экономики, и их влияние на конкурентоспособность, увеличение доли международного рынка и экономическое развитие. В то же время изучена взаимосвязь между экономическим развитием и инновациями и текущей ситуацией в Азербайджане.

Методология исследования - основана на системном подходе, сравнительном анализе и дедуктивном методе.

Практическая значимость исследования - материалы, представленные в исследовании, и полученные результаты могут быть использованы при разработке комплексных и систематических мер, концептуальных подходов к решению проблем с целью формирования конкурентоспособной экономики инноваций и предпринимательства в наше время.

Результаты исследования - были проанализированы перспективы инноваций и предпринимательства в мире и в Азербайджане, а также даны рекомендации по мерам, которые необходимо принять.

Оригинальность и научная новизна исследования - заключается в том, что была подчеркнута важность постоянно меняющихся продуктов, услуг и методов производства, основанных на последних достижениях науки и техники, для демонстрации устойчивости в условиях растущей конкуренции между странами. Был изучен международный опыт в разработке и применении новых идей, методов и продуктов, которые принесут экономические и социальные выгоды, и продемонстрированы успешные практики.

Ключевые слова: предпринимательство, экономическая конкуренция, инновационное предпринимательство, экономическое развитие, инновационное развитие.

Anar Abbas Zeynalov, Ph.D. student,
Azerbaijan State Economic University (UNEC)
Address: 6, Istiglaliyat str., AZ 1001, Baku, Azerbaijan
E-mail: anar.zeynalov@yahoo.com
© Zeynalov A.A., 2020

THE IMPACT OF ENTREPRENEURSHIP AND INNOVATION STRATEGIES ON ECONOMIC DEVELOPMENT: ON THE EXAMPLE OF THE ECONOMY OF AZERBAIJAN

A B S T R A C T

The purpose of the research is to analyze and study the mechanisms of entrepreneurship and innovation strategies, which are the cornerstones of the modern economy, the impact on competitiveness, increasing international market share and economic development. At the same time, it is to study the relationship between economic development and innovation and the current situation in Azerbaijan.

The methodology of the research is based on systematic approach, comparative analysis and deductive method.

The practical importance of the research the materials provided in the research and the results obtained can be used in the development of complex and systematic measures, conceptual approaches to solving problems in order to form a competitive economy of innovation and entrepreneurship in modern times.

The results of the research analyzed the prospects of innovation and entrepreneurship in the world and in Azerbaijan, and made recommendations on measures to be taken.

The originality and scientific novelty of the research is that the importance of constantly changing products, services and production methods based on the latest achievements of science and technology in order to demonstrate resilience in an increasingly competitive environment between countries was emphasized. International experience in developing and applying new ideas, methods and products that will provide economic and social benefits has been studied and successful practices have been demonstrated.

Keywords: entrepreneurship, economic competition, innovative entrepreneurship, economic development, innovative development.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
05.10.2020

Təkrar işləməyə göndərilmişdir:
13.10.2020

Çapa qəbul olunmuşdur: 21.10.2020

Дата поступления статьи в редакцию: 05.10.2020

Отправлено на повторную обработку: 13.10.2020

Принято к печати: 21.10.2020

The date of the admission of the article to the editorial office: 05.10.2020

Send for reprocessing: 13.10.2020

Accepted for publication: 21.10.2020